

JITKA VLČKOVÁ  
Encyklopedie  
mytologie  
germánských  
a severských  
národů





JITKA VLČKOVÁ

Encyklopedie  
mytologie  
germánských  
a severských  
národů



Nakladatelství Libri  
Praha 1999

Poděkování:

Autorka a nakladatelství LIBRI upřímně děkují  
Archeologickému ústavu AV ČR za souhlas k reprodukci  
ilustrací z fondů ústavu.

© PhDr. Jitka Vlčková, 1999

Illustrations © Archeologický ústav AV ČR, archiv autorky, 1999

Maps © Jiří Hajný, 1999

Odborný recenzent: doc. PhDr. Lubomír Košnar, CSc.

ISBN 80-85983-91-5

# Obsah

Předmluva	7
Úvod do finské mytologie	9
Úvod do germánské mytologie	14
Ediční poznámka	19
Seznam zkratk	20
Slovník	21
Výběr z literatury	253
Rejstřík	255



# Předmluva



Kdo by neznal pohádku o Popelce, o kouzelném mlýnku, který svým otáčením namele zlato, koláče nebo vojsko? Kdo neslyšel o trpaslících a jejich pokladech, o dracích a zlých vlčích, kamenných obrech a vílách, o slunci, které někdo uloupil, nebo o kouzelných zlatých jablkách nesmrtelnosti? Mnoho pohádek má svůj původ v mýtech, mytické příběhy často pramení z konkrétní historické situace.

Snad téměř všichni jsme byli odchováni pohádkami a příběhy v jádru mytickými, jako malí jsme věřili, že dobro určitě zvítězí. Později často vnímáme spíše přenesený význam slova, mýtus bývá chápán jako pouhý výmysl a blud. Posloucháme moderní „mýty“ o tom, proč jsou věci tak, jak jsou, proč je nutné udělat něco tak nebo onak. Minulost se snadno upraví a mýty v tomto smyslu slova se stanou součástí našeho života, aniž se o to mnohdy sami přičiníme a aniž bychom o tom vůbec věděli.

Bylo vysloveno už mnoho definic mýtu a publikována obšírná pojednání o tom, co mýty vlastně jsou a nejsou – není pochopitelně smyslem této práce reprodukovat celou škálu vědeckých teorií. Něskodí snad pouze připomenout, že mýtus je slovo původem řecké a my (i když odhlédneme od výše zmíněného přeneseného významu) jím dnes rozumíme něco trochu jiného, než se starověcí obyvatelé Řecka snažili vyjádřit. Od prvotního chápání obsahu slova (tj. mluvení, řeč, vyprávění) muselo uplynout mnoho staletí, než se mýtus stal mj. i zjednodušenou poučkou řady slovníků. Ty jej definují jako vyprávění s fantastickými či pohádkovými prvky, pojednávající o vzniku světa, lidí či božských panteonů, o dalších osudech bohů, o konci světa apod. Málokdo si však uvědomí, že mýty vycházejí z opravdu hlubokých filozofických základů a ze skutečných prožitků lidí, popř. celých etnik. Jsou transcendentální i regionální, překrývají se a proplétají, navzájem si mezi sebou vyměňují motivy, ale vždy vyvstaly z konkrétní historické situace, např. při podmanění jedné skupiny lidí druhou, při změně náboženských představ apod. Tuto situaci se dnes můžeme pokoušet rekonstruovat, jednak na základě bedlivého zkoumání mýtů samých, jednak porovnáváním s jinými prameny, např. archeologickými.

Tato kniha není vědeckým pojednáním, snaží se co možná nejpříjemnější formou, nikoli pouze suchým výčtem faktů, přiblížit zájemcům danou problematiku v různých souvislostech. Čtenář proto ve výčtu hesel nalezne nejen bohy a bohyně s jejich atributy, démonické bytosti a bájná zvířata, ale také hrdiny staroseverských písní, bájně pa-

novníky, souhrn představ o vzniku světa, lidí a kosmu, a v neposlední řadě též stručnou charakteristiku hlavních pramenů a jejich autorů. Hesla, u nichž to bylo možné, jsou zpracována obšírněji a pro ilustraci doplněna ukázkami z dostupné literatury. Děkuji doc. PhDr. Lubomíru Košnarovi, CSc. za cenné poznámky a připomínky k textu a Mgr. Ondřeji Burianovi za náročnou redakční práci.

# Úvod do finské mytologie



Na první pohled se nám dnes finská mytologie, respektive informace o ní dochované, zdá být poměrně chudá a jednostranná ve srovnání s bohatým mytologickým materiálem keltským či germánským (o řeckém ani nemluvě). Tento úhel pohledu je ovšem klamný, je vyvolán tím, že ugrofinská, původem neindoevropská kulturně-historická tradice je Středoevropánům přeci jen vzdálenější a méně známá. Důležitou roli tu hraje i fakt, že běžnému čtenáři u nás ani nejsou přístupné různé písemné prameny staršího data, jež by mu přiblížily předkřesťanské kosmogonické, antropogonické či eschatologické představy rozšířené u ugrofinských kmenů. Ve svém jádru je jejich mytologie nesmírně poutavá, komplikovaná a mnohovrstevná, plná cizorodých prvků, vyplývajících z poměrně složité sídelně-geografické situace na území dnešního Finska a ze silného vlivu sousedních etnik a kultur. Tyto dny postupně překrývaly, našťastí ne úplně, vlastní ugrofinský základ.

Ugrofinské osídlení tvořilo již v době neolitu na evropském severu téměř souvislý pás (od Uralu na východě až po Západní Dvinu). Přesto i zde se formovaly různé kulturní okruhy, mezi nejvyspělejší patřily právě kultury předchůdců dnešních Finů, Karelů a Estonců. Osídlení se šířilo nedozírnými lesnatými prostorami, střídanými bažinatými a jezerními pánvemi. Obyvatelé žili lovecko-pastevčím způsobem života, z něhož vyplývaly i různé rituály vztahující se k představám o uspořádání světa, přírody, života a smrti. Všemocní šamani ovládali rozličné praktiky, jimiž se snažili mj. nastolovat rovnováhu a smír mezi člověkem a jeho okolím, harmonizovat vztahy mezi lovcem, zvěří a prostředím, v němž byla zvěř lovena, ovládat zlé duchy a léčit, vysvětlovat a obnovovat přírodní koloběh. Zemědělské hospodářství, které do Finska a Estonska poprvé proniklo koncem eneolitu prostřednictvím kultury se šňůrovou keramikou, nemohlo dlouho poskytnout dostatečnou obživu a upevňovalo se teprve v průběhu doby bronzové, a to pouze v pobřežních krajích.

Evropa se s obyvateli Finska seznamuje až v době římské, kdy se o Fincech poprvé zmiňuje Tacitus ve své *Germanii*. Vyspělejší byly už tehdy jižní a západní oblasti země, jež měly obchodní spojení s jižním Pobaltím (i s římskými kupci), začínalo se tam zpracovávat železo a šířilo se zemědělské osídlení. Na severu v tundře (zde žili předkové Laponců a Něnců) však stále převažoval způsob života odpovídající době kamenné. Vývoj na území Finska se v době železné rozdělil do čtyř zá-



kladních okruhů, jimiž jsou jihozápadní Finsko (Häme), jižní Österbotten, Karélie a Ålandské ostrovy. Tyto oblasti se navzájem lišily svým hospodářským vývojem, různými vztahy k jiným územím i specifickými prvky ve způsobu pohřbívání, keramice a šperku. Mnohé teorie dokládají, že prehistorický životní způsob do jisté míry přetrvával na území jihozápadního Finska až do 12. století a v Karélii do 13. století.

Skupina obyvatel používající starofinský jazyk se začala formovat zhruba kolem roku 500 př. n. l. na řece Volze. Odtud se tamní kmeny vydaly na cestu k severozápadu, k Baltskému moři. Jižní pobřeží Finska bylo osídleno ze sousedního severního Estonska kmeny severních Estů, nositelů zemědělské kultury. (S nimi jsou spojovány i tzv. tarandy, hroby s kamennými rámci, které byly postupně přistavovány k základnímu hrobu.) Vlastní, svěbytná finská kultura se začala formovat zhruba v 5. a 6. století, tj. v době předvikinské. Kolem roku 1000 se na východě a jihovýchodě Finska definitivně usídlila západní větev Karelů (první doklady kolem roku 800), jejichž pravlast ležela na území jihovýchodně od Ladogy. Odtud Karelové zahájili na konci 9. a v průběhu 10. století svoji úspěšnou expanzi, postupně se rozšířili až na sever k Bílému moři, a zaujali tak postavení na hranici mezi dnešním Finskem a Ruskou federací. Laponci přišli do svých severních sídel z povodí řek Ladogy a Oněgy a před expanzí nových příchozích ustupovali stále více k severu. V době vikinských, respektive varjažských výprav plenili skandinávští a dánští nájezdníci celé jihozápadní a jižní finské pobřeží. Ve 12. a 13. století (1155, 1238, 1293) podnikli švédští králové na území Finska kruté křížové výpravy, už roku 1157 podřídil švédský král Erik IX. Svatý většinu území své nadvládě. Od té doby bylo Finsko na dlouhou dobu politicky, kulturně i nábožensky těsně spjato se Švédskem, roku 1809 švédskou nadvládu vystřídalo Rusko. Samostatnost Finsko získalo poměrně pozdě, až roku 1917.

Křesťanství (byzantsko-novgorodská církev) začalo na území Finska pronikat nejdříve z východu, z oblasti Novgorodu, ale jeho působení nebylo příliš úspěšné. Posléze přicházeli misionáři ze západu, z německého Friska a Saska, a postupovali, podporováni švédskými panovníky a německými obchodníky, až do západní Karélie. Přesto na východním a jihovýchodním území převážila pod východním, ruským vlivem řeckokatolická víra, i když se během reformace, která byla prováděna od roku 1527, projevil snahy ji co nejvíce potlačit. A právě na území ovládaném řeckokatolickou církví (především v Karélii) se dochovaly pohanské zvyky a zlidovělé mýty, jež tato církev – na rozdíl od protestantské – ve formě různých svátků a obřadů tolerovala (tradiční svatby, pohřby, dožínky, „medvědí slavnosti“, oslavy konce kalendářního roku, vítání jara a počátek zemědělského roku). Tolerovala i lidovou víru v duchy a skřítky, jež si lidé usmířovali po staletí udržovanými praktikami obětinových rituálů, aby si zajistili klid a ochranu své do-



Hlavní kmeny sídlící na území Finska v novověku.

mácnosti a hospodářství. Zásluhou silného kulturního vlivu sousedních Skandinávců se západní Finsko na rozdíl od Karélie stalo kolébkou finských legend ze života svatých a písní.

Komplikovaná výchozí situace a množství různorodých kulturně-historických a náboženských představ našly postupem času svůj odraz v lidových bájích, vyprávěních, písních, obřadech i v legendách o světčích. Cizorodé prvky se spojily v příbězích, jejichž původní smysl často vypravěčům již zcela unikal. Staré mýty byly rozmělněny a „uschovány“ v mladších ugrofinských a laponských příbězích, navíc s infiltrovanými příspěvky sousedních etnik – kontinentálních i severských

Germánů (ale i vzdálenějších Keltů), pobaltských národů (Litevců, Lotyšů) a Slovanů. Své důsledky měla pochopitelně i postupující christianizace a v neposlední řadě i proces přirozeného zapomínání.

První doklad o uctívání pohanských božstev na území Finska je poměrně mladý, pochází až z počátku 11. století. V *Sáze o sv. Olafovi* (součást ↗Snorriho ↗*Heimskringly*) je zmínka o dvou Norech, Tórim Hundovi a Karlovi, kteří se na příkaz krále Olafa vypravili k pobřeží Finska a přistáli v Bjarmalandu (snad v Karélii, na pobřeží Bílého moře). V noci pronikli násilím do posvátného kultovního okrsku a rozbili zde sochu pohanského boha jménem Jómali (finsky ↗Jumala), ukradli také stříbrnou miskou spočívající na jeho kolenech. Za první skutečný pramen informací lze označit až dílo finského církevního reformátora Michaela ↗Agricola *Seznam bohů Hämeů a Karelů* z roku 1551. Ve výčtu bohů kmene Hämeů (západní Finsko) je uveden ↗Tapiro, ↗Ahti, ↗Äinemöinen (↗Väinämöinen), ↗Rachkoi, ↗Lieckiö, ↗Ilmarinen, ↗Turisas, Cratti, Tontu, ↗Kapeet, Caleuanpoiat ad. U Karelů (východní Finsko) je zmiňován Wirancannos, Egres, Köndös, ↗Ukko, ↗Rauni, Käkri, ↗Hiisi, Nyrckes (↗Nyyrikki), Hittauanin (↗Hittavainen). Agricola dále hovoří o tom, že lidé v minulosti uctívali i kameny, ↗stromy, hvězdy, souhvězdí Velkého medvěda (jeho východ na obloze znamenal začátek polárního dne) a ↗měsíc. Řada těchto postav zlidověla, především Väinämöinen, velký pěvec, šaman a demiurg, který byl oblíben především na východě Finska, v oblasti Savo a v Karélii, a Ilmarinen, mytický kovář a zřejmě i původní bůh nebe. Jejich osudy se staly oblíbeným námětem především epických lidových písní. Karelští bohové představují spíše personifikované přírodní síly a jevy, jsou to bohové, respektive duchové vegetace a zvířecích podob, těsně svázaní se zemědělským rokem a činnostmi zemědělců, pastevců a lovců. Původ řady mytických postav je finskými odborníky (lingvisty, historiky, ale i archeology a etnografy) hledán v severosaském a fríském křesťanském prostředí. Protagonisté finských mýtů nejsou zdaleka tak komplikovaní jako např. bohové germánští, kteří často sami porušují všechny zvyklosti a společenská pravidla. Jednotlivé postavy světců, např. sv. Bartoloměj, Hubert, Jan, Petr, Vít ad., byly frískými a saskými obchodníky, kteří přistávali na jihu Karélie od 9. století, transplantovány na autochtonní božstva, postupně s nimi splynuly a převzaly jejich kompetence, svátky a atributy. Další bohové byli odhaleni v domácích, latinsky psaných legendách, popř. severských ságách (Jumala). Poslední skupinu tvoří převzatá božstva, výpůjčky, jako např. skandinávský ↗Frey (finský Rauni).

Zcela zvláštní kapitolou je hrdinský epos ↗*Kalevala*, sestavený Eliasem Lönnrotem, poprvé vydaný roku 1835, revidovaný a rozšířený roku 1849. Přestože *Kalevala* nemůže být beze zbytku předlohou pro vědecké zkoumání finské mytologie, je pravda, že v ní nalezneme ne-

přeborné množství střípků a ohlasů, jež se k jednotlivým mýtům vztahují. Příběhy hrdinů Ilmarina, Lemminkäina a Väinämöina, popisy různých rituálů, magických šamanských praktik, jimiž lidé chtěli ovládnout podstatu jednotlivých věcí a dějů, líčení kosmogonie ad. z ní činí nepostradatelný doplněk každé práce. Základem vědeckého zkoumání finských mýtů je ale jedinečné a monumentální dílo *Suomen Kansan Vanhat Runot (Nejstarší básně finského lidu)*, jehož 33 svazků vycházelo v letech 1908–48 a má cca 1 270 000 veršů.

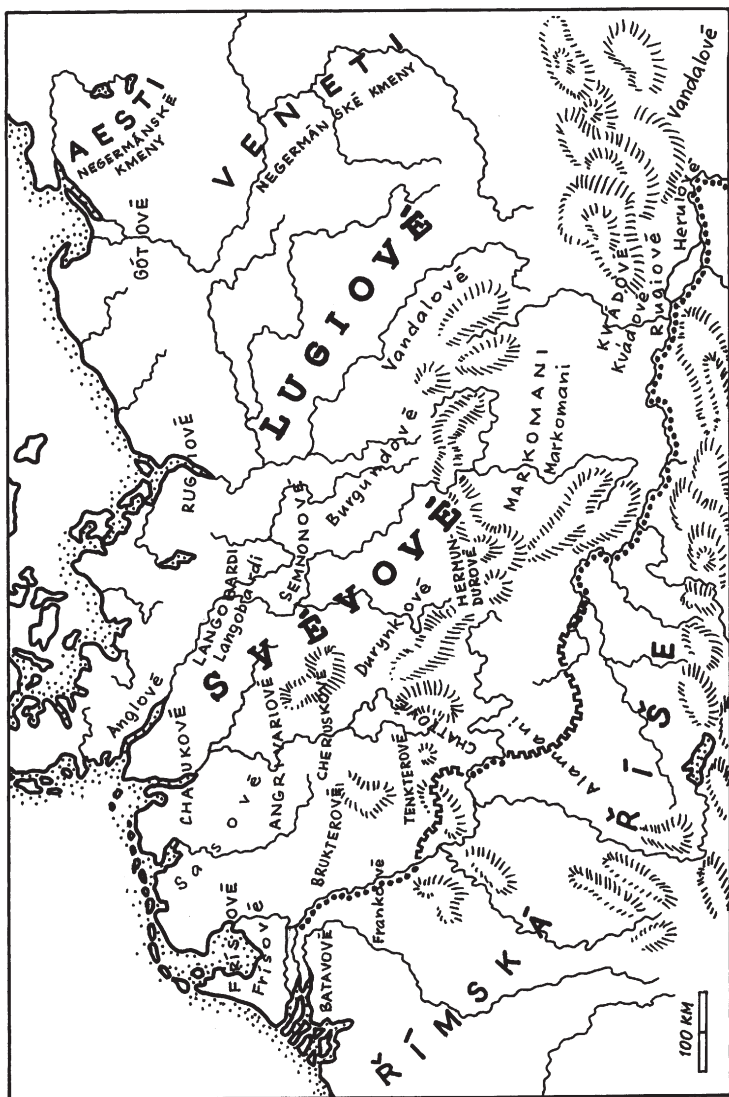


## Úvod do germánské mytologie

Když se řekne „germánská mytologie“, většině lidí, kteří se alespoň trochu zajímají o podobná témata, se vybaví přinejmenším jedno nebo dvě jména germánských bohů, nejčastěji ⚡Ódin (⚡Wotan) nebo ⚡Tór (⚡Donar), vzpomenu si na ⚡skřítky, ⚡obry, poklady ve skalách apod., vybaví si operní tetralogii Richarda Wagnera *Prsten Nibelungů*, epos ⚡*Píseň o Nibelunzích*, možná i hlavní postavy některých severských hrdinských písní. Germáni významně zasáhli i do dávných dějin území našeho státu. Jejich jednotlivé kmeny – zprvu snad části Hermundurů, pak Markomani a Kvádové – je osídlily na sklonku starého letopočtu a obývaly až do stěhování národů. Tehdy našimi zeměmi procházely ještě další germánské skupiny, zvláště Langobardi a snad i části Durynků, Herulů a Rugiů. Většina Germánů nakonec naše země opustila, ale někteří jistě zůstali až do příchodu Slovanů a byli jimi asimilováni. Po dlouhá staletí mělo pak sousedství s germánským etnikem mimořádný význam pro naši historii.

Staří Germáni představovali jednu z větví Indoevropanů. Jejich kořenkou bylo území zahrnující střední část Severoněmecké nížiny, Jutský poloostrov, dánské ostrovy a jižní nížinné oblasti Skandinávie, kde všude probíhal od eneolitu téměř kontinuální vývoj. V 1. století n. l., kdy psal ⚡Tacitus svou *Germanii*, zaujímal už Germáni území mezi Vislou a Rýnem a jejich rozšiřování na jih zabránila jen dobře střezaná hranice římského impéria. Germánské kmeny se rozvíjely v rámci tří hlavních skupin – severní, východní a západní. Posledního uskupení, kmenů západogermánských, se týká Pliniem a Tacitem zaznamenaný antropogonický mýtus o třech synech boha ⚡Manna, zakladatelích kmenových celků Ingveonů, Istveonů a Hermionů.

Historické, tj. písemné zprávy o Germánech jsou o něco starší než o Finech, neboť jejich sídla ležela přeci jen blíže území, o něž projevoval zájem tzv. civilizovaný svět. Když se Gaius Iulius Caesar za svého pobytu v Galii setkal s Germány, zaznamenal do svých *Zápisů o válce galské* (*Commentarii de bello gallico*) několik zajímavostí – zmínek o náboženských představách je tu ovšem jen poskrovnu. Uvádí, že Germáni uctívají ⚡Slunce, ⚡Měsíc a Oheň, jiné bohy neznají, nemají dokonce ani chrámy. Srovnává je s Kelty (které přeci jen více znal) a dodává, že na rozdíl od nich nemají stav druidů. To muselo kultivovanému Římanu připadat opravdu zvláštní (vzhledem k hustotě chrámů, množství obětníků, knězek ad. v samotném městě Římě), přesto zjištěnou skutečnost dál nijak nerozvádí. Trochu jasno do celé situace vnesl Tacitus svými pracemi *Annales* (*Letopisy*) a *Germania*, jemu věd-

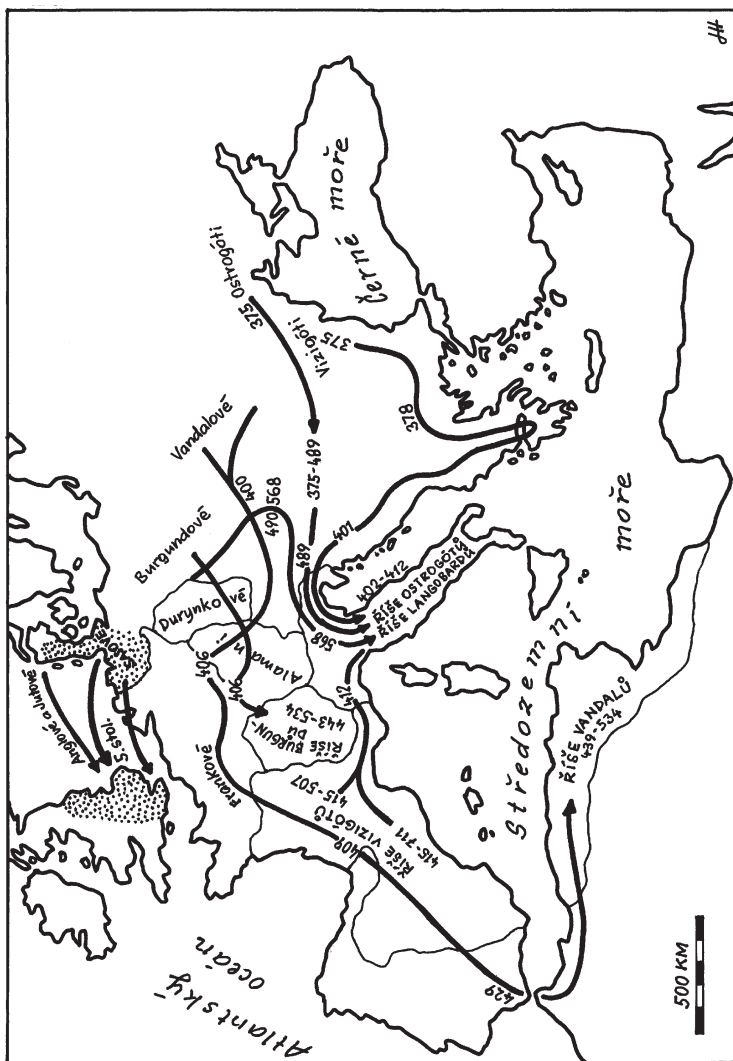


Germánské kmeny sídlící na území kontinentální Evropy v 1.–4. století n. l.

číme i za to, že známe snad nejstarší germánskou představu o antropogonii (↗Tuisto, Mannus, ↗Ing – ↗Yngvi, Herminus, ↗Země ad.). Tacitus zaznamenal kultovní praktiky a zmínil též hlavní germánské bohy, dával jim ovšem římská latinská jména na základě shodných

vlastností a božích kompetencí (Mars = *➤*Tíw/*➤*Tý, Merkur = Wotan/Ódin, Hercules = Donar/Thunor/Tór ad.). Základní panteon postřádal v jeho podání řadu bohů, kteří v této době určitě už byli užíváni a později se v písemných pramenech objevili (např. *➤*Frey a *➤*Freyja). Historické i archeologické prameny dokládají, že náboženské představy Germánů (základní božstva, pohřební ritus, kult) byly až do jejich expanze neobyčejně jednotné. Dokonce i po rozchodu kmenů do nejrůznějších končin severní, západní a dočasně i východní a jižní Evropy si Germáni uchovali povědomí společné minulosti, třebaže tlak římského, východního a posléze i křesťanského náboženství a kultury byl značný.

Nejvydatnějším zdrojem pro poznání germánské (či správněji severogermánské) mytologie se stala středověká severská literatura, především islandská, norská a dánská. Obyvatelé severních končin Evropy žili tak trochu stranou zájmu prvních západoevropských křesťanských panovníků, nikoli ovšem misionářů. Ti obraceli svou pozornost i tímto směrem, Seveřané ovšem vlivu nového náboženství poměrně dlouho odolávali. Předkřesťanské mýty se na severu Evropy staly součástí ság a hrdinských písní, přednášených nejdříve ústy *➤*skaldů, a to nejen pro potěchu panovníků a bohatých velmožů. V zhistorizované podobě vstoupily staré příběhy i do děl křesťanských severských vzdělanců, především do monumentální kroniky *➤*Saxa Grammatica (asi 1150–1220) *Činy Dánů* (*➤**Gesta Danorum*). Základním pramenem je však materiál soustředěný v anonymní *➤**Písňové (Starší) ➤Eddě* (obsahuje mj. básně *Baldrs draumar*, *➤**Fáfnismál*, *➤**Grímnismál*, *➤**Hárbarðsljóð*, *➤**Hávamál*, *➤**Hymiskvida*, *➤**Lokasenna*, *➤**Reginmál*, *➤**Rígmál*, *➤**För Skírnis*, *➤**Trymskvida*, *➤**Vaftrúdnismál*, *➤**Völuspá* ad.) a v *➤**Prozaické (Mladší) ➤Eddě* *➤*Snorriho Sturlusona (asi 1178–1241), jenž v mnohém čerpal právě z předloh *Starší Eddy*. Především v oddílech *Gylfiho oblouzení* (*➤**Gylfaginning*) a *Jazyk básnický* (*➤**Skáldskaparmál*) nalezneme celý komplex představ o stvoření země a planet (*➤*kosmogonie, *➤*Ymi, *➤*Búri, *➤*Bor, *➤*Bergelmi ad.), o vzniku člověka (*➤*Ask a Embla), bohů (*➤*Ásové a *➤*Vanové) a dalších bytostí (*➤*skřítkci, *➤*álfové a *➤*obří). Snorri se pokusil shromáždit i ty nejnepatrnější zlomky vyprávění o bozích a bohyních, jež mu byly dosažitelné. O mnohých božstvech ale už nebyl schopen uvést nic bližšího, protože v době, kdy svá díla psal, již upadali v zapomnění. A tak nám předkládá rekonstruovaný panteon v čele s Ódinem a jeho ženou *➤*Frigg, dále se setkáváme s Tórem, *➤*Njördem, Freyem, *➤*Lokim, *➤*Bragim, *➤*Baldrem, *➤*Hödem, *➤*Heimdalem a bohyněmi Freyjou, *➤*Nannou, *➤*Idunn a *➤*Síf. Ti všichni zasedají u jasanu *➤*Yggdrasilu, rostoucího v *➤*Ásgardu, a ovládají svět dalších božských (např. *➤*Ægi, *➤*Ull, *➤*Höni, *➤*Hel ad.) a polobožských bytostí (*➤*norny, *➤*valkýry, *➤*dísy, *➤*fylgji, *➤*hamingji), mytických zvířat (vlk *➤*Fenri, had *➤*Jör-



Pohyb germánských kmenů po Evropě v době stěhování národů ve 4.–6. století.

mungand) a lidí. Osudy celého světa přitom už od počátku spějí k neodvratnému zániku, ↗ ragnaröku.

V hrdinských písních a ságách zasahují pohanští bohové do osudů smrtelníků ještě dlouho do středověku (viz např. ↗ *Sága o Völsunzích*, *Sága o Skjöldunzích*, ↗ *Sága o Ynglinzích*, cyklus písní věnovaný ↗ Sig-



mundovi, ↗Sigurdovi, ↗Helgimu a zlatému pokladu ↗Niflungů/↗Nibelungů ad.). Skaldská poezie i některé ságy jsou plné pro Islandy tak charakteristických opisů (↗kenning, ↗heiti), jejichž komplikovaným rozborem lze dešifrovat různé narážky na mytické děje. Bohové mají své atributy, např. Tór kladivo ↗Mjöllni, Ódin oštěp ↗Gungni, Freya náhrdelník ↗Brisingů, Idunn zlatá jablka nesmrtelnosti. Texty popisují i charakteristický doprovod některých z nich (↗koně, ↗kozy, kočky či ↗kance) a oslnivý vzhled jejich bydlišť (např. ↗Valhala, ↗Fólkvang, ↗Gimlé). Bohové pletichaři, jsou velkorysí a zároveň malicherní, porušují stanovené zákony (pohostinnost, ochrana uprchlíků, posvátnost a nedotknutelnost pokrevních svazků), dávají všanc životy druhých pro své osobní zájmy a lásky, hrají nefér i mezi sebou, natož se smrtelníky, hlavně a především ovšem bojují s nebezpečnými obry.

Aby byl výčet důležitých mytologických pramenů co možná nejúplnější, je třeba zmínit ještě některé kontinentální písemné památky, které severogermánský pohled doplňují a rozšiřují. Jedná se zejména o kroniku ↗Adama Brémského *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum* z doby kolem roku 1070, která obsahuje i popis uppsalské svatyně, dále např. tzv. *Merseburská zaříkadla*, *Píseň o Hildebrandovi* (↗*Hildebrand*) nebo anglosaský hrdinský epos ↗*Beowulf*.

Jak je vidět, písemností s mytologickým obsahem se nám dochovalo poměrně dost, ačkoliv mnohé z nich musel novověk „znovuobjevit“ po staletích zapomnění. S nástupem romantismu začal v Evropě opět vzrůstat zájem o národní minulost, tomuto zájmu pochopitelně neunikly ani staré literární památky a mýty v nich obsažené. První velký přehled severogermánské mytologie vyšel roku 1835 z pera Jacoba Grimma pod příznačným názvem *Německá mytologie* (*Deutsche Mythologie*), po něm pak rychle následovaly další práce; soupis nejdůležitějších pojednání přináší např. dílo Eduarda Neumanna a Helmuta Voigta *Germánská mytologie* (*Germanische Mythologie*, in: *Wörterbuch der Mythologie*, Teil II, Heft 5) z roku 1974.

# Ediční poznámka



## K PŘEPISU STAROSEVERSKÝCH JMEN

Některé nově vydávané publikace vnášejí určitý zmatek do zásad české transkripce staroseverských hlásek a jmen. Pro zjednodušení orientace jsem se v této knize snažila přidržet jednotného pravopisu, doporučeného doc. PhDr. H. Kadečkovou v *Dějínách severských literatur I.* (Praha 1989). Ve vlastních jménech a názvech literárních děl je písmeno *ð* přepisováno jako *d* a *þ* jako *t*, u mužských vlastních jmen je krom toho vynechána jejich nominativní koncovka *-r*. Pouze v rámci etymologických výkladů byl původní pravopis jednotlivých staroseverských slov zachován.

## CITACE:

Ukázky textů, uvedené pro ilustraci v rámci jednotlivých hesel, pocházejí převážně z těchto publikací:

- 1) pro finskou oblast jsou přejaty z knihy *➤ Kalevala*, kterou dosud nepřekonaným způsobem přeložil do češtiny Josef Holeček;
- 2) pro oblast germánské mytologie byly použity ukázky z *➤ Tacitovy Germanie*, vydané v roce 1980 v Bratislavě, z *➤ Eddy* a *➤ Ságy o Ynglingzích* *➤ Snorri Sturlusona*, jež přeložila Helena Kadečková, ze *Ságy o Egilovi, synu Skallagrímově* v překladu Karla Vrátného, ze *➤ Ságy o Völsunzích* v překladu Leopolda Zatočila a z *Písně o Nibelunzích* v překladu Jindřicha Pokorného. Autorem několika dalších použitých překladů je Ladislav Heger (např. *➤ Výroky Vysokého*). Seznam základní literatury je uveden na konci knihy.

## Seznam zkratek

angl.	anglicky
č.	česky
germ.	germánský, pocházející z germánského prostředí bez rozlišení, popř. od pevninských Germánů
fin.	finsky, finský
fr.	francouzsky
isl.	islandsky, islandský
kap.	kapitola
lat.	latinsky
něm.	německy
R	runa, tj. číslo kapitoly v <i>Kalevale</i>
severogerm.	severogermánský, pocházející z oblasti obývané severogermánskými kmeny (dnešní Dánsko, Švédsko, Norsko a Island)
shněm.	starohornoněmecky
staroangl.	staroanglicky
staroisl.	staroislandsky
staroněm.	staroněmecky

# Slovník



**ADAM BRÉMSKÝ**, též Adam Bremensis, † po 12. 10. 1081 – teolog a kronikář, rektor školy v Brémách, spolupracovník arcibiskupa Adalberta v brémско-hamburské arcidiecézi a jeden z prvních misionářů na území Skandinávie. Jeho dílo *Činy arcibiskupů kostela v Hamburku* (*Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*), známé též pod jinými názvy, se skládá ze čtyř knih, při jejichž psaní autor vycházel jednak ze studia pramenů, jednak z autopsie či vyprávění. Čtvrtá kniha je ojedinělým geografickým a historickým dílem své doby, pojednávajícím o severní a střední Evropě. Obsahuje mj. unikátní popis pohanské svatyně ve švédské ↗Uppsale:

„*Tento národ (Švédové) má proslulou svatyni, jež se nazývá Uppsala a leží nedaleko Sigtuny a Birky. V chrámě, zcela pokrytém zlatem, stojí tři sochy, vzývané lidem. Trůn nejmocnějšího z bohů, Tóra, je umístěn uprostřed síně a po jeho stranách lze spatřit Ódina a Freye. Jejich působnost je rozdělena takto: Tór vládne, jak říkají, ve vzduchu a je pánem hromu a blesku, bouře a deště, dobrého počasí a úrody. Druhý z nich, Ódin, to jest zuřivost, řídí války a dává mužům statečnost v boji s nepřítelem. Třetím bohem je Frey, dávající lidem mír a potěšení smyslů. Proto je také jeho socha vybavena mohutným pohlavním údem. Ódina znázornili naproti tomu se zbraní – tak jak je tomu u nás s Martem; Tór se pak podobá svým žezlem Jupiterovi. Tento lid také někdy povýší někoho ze svého středu na boha a vzývá jej přísoudiv mu za vynikající činy nesmrtelnost. Tak se stalo podle Života svatého Ansgara s králem Erikem. Každý z jejich bohů má své kněze, kteří mu přinášejí oběti lidu. Hrozí-li nemoc a hlad, obětují modle Tórovi, obávají-li se války, přinášejí oběti Ódinovi, má-li se slavít svatba, obětují Freyovi. Každého devátého roku se v Uppsale pak koná společná obětní slavnost všech švédských krajů; účasti na ní není nikdo zproštěn. Králové i lid posílají do Uppsaly dary a broznější než jakykoli trest je, že ti, kdo již přijali křesťanství, se z účasti na obřadech musí vykoupit. Obětní obřad probíhá takto: od každého druhu živých bytostí mužského pohlaví je obětováno devět kusů. Jejich krev jsou usmířování bohové, těla však jsou pověšena v háji blízko svatyně. Tento háj považují pohané za posvátný, mající každý strom za svatý pro smrt a rozklad obětí. Kromě lidských těl visí v tomto háji též psi a koně a jeden křesťan mi vyprávěl, že tam spatřil 72 těl mrtvých obětí. Zpěvy, zpívané během této slavnosti, jsou ostatně prý velice četné a nemravné, pročež je lépe o nich pomlčeti.“*